

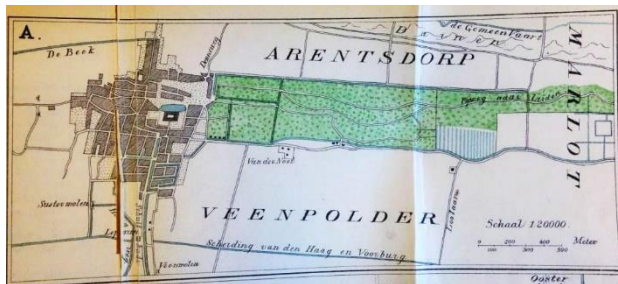
DE KOEKAMP EN DE TOEKOMST

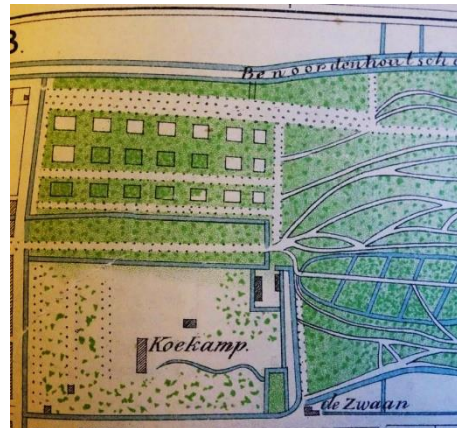
De Koekamp en de Toekomst

Auteur: Joost S.H. Gieskes

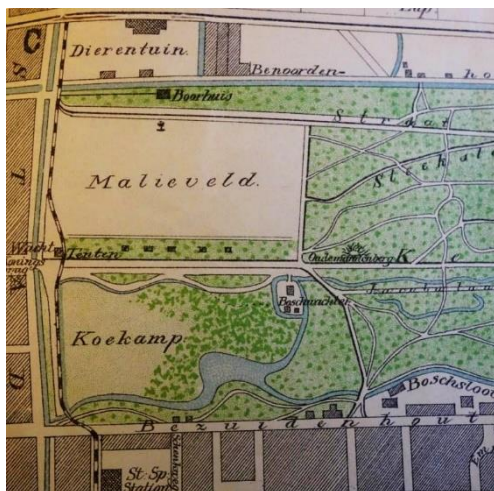
De Koekamp (en Malieveld) , van de 17^e tot 20ste eeuw in een oogopslag

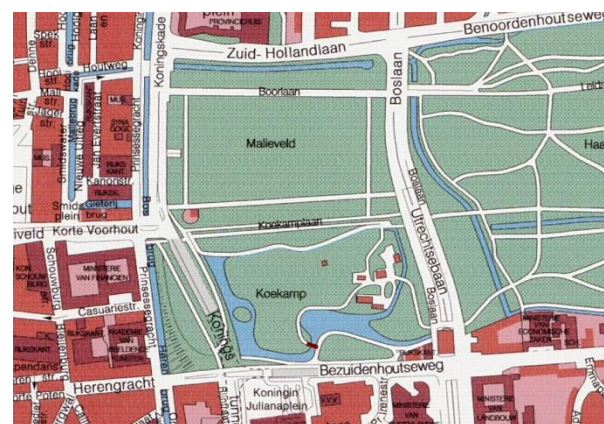
(Haagse Bos) en Koekamp 1611

Koekamp 1712

Koekamp circa 1900

Koekamp circa 1980

Schematisch is hierboven de ontwikkeling te zien van de Koekamp. De Koekamp met de herten is een constante gebleken in het door oorlogen en stormen geteisterde, of door verkoop bedreigde Haagse Bos, maar altijd weer gered van de ondergang (bron: J.Kuyper, Die Haghe, 1897, en (r.o.) een stadskaart)

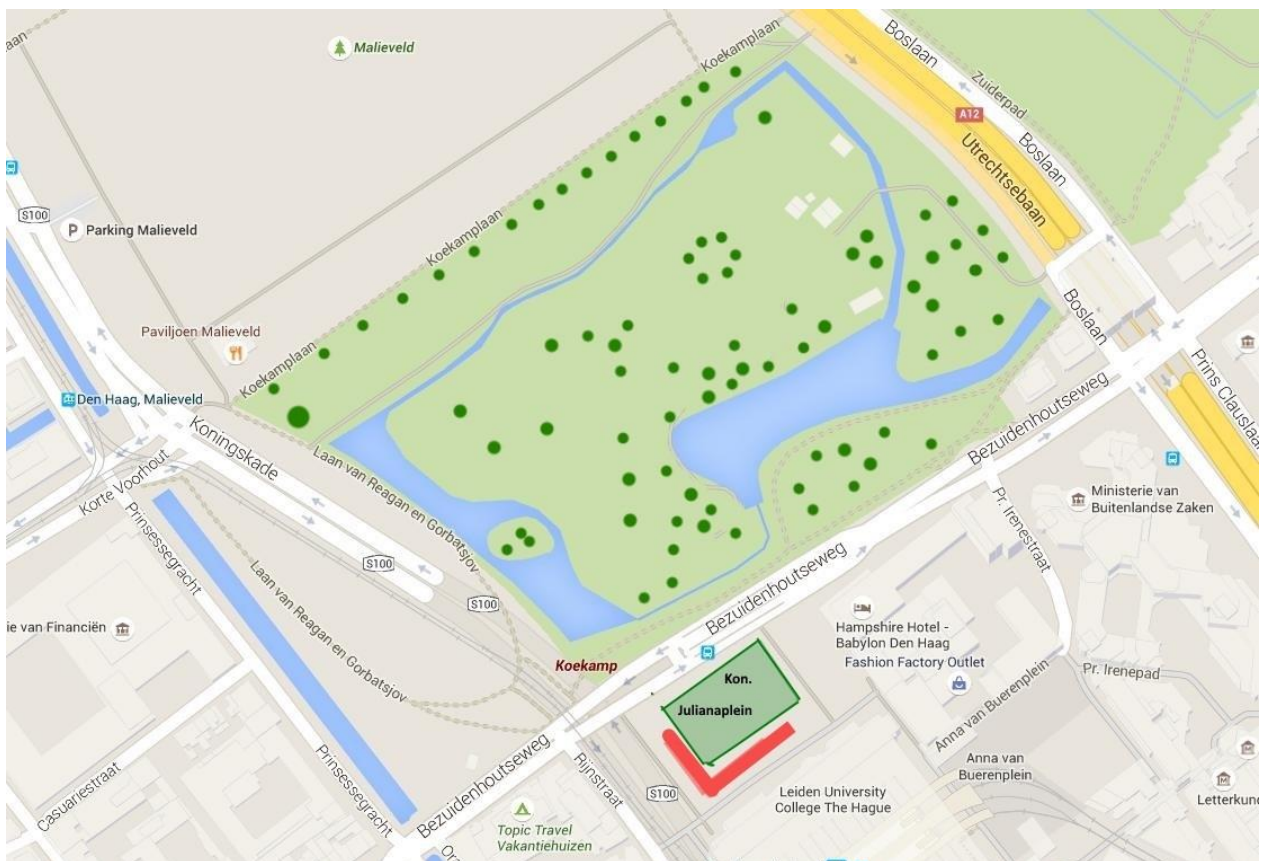
In het verleden ligt het heden, in het nu wat worden zal (Willem Bilderdijk (1756 – 1831))

Een voor dit artikel toepasbaar gezegde.

Samenvatting

In het hier volgende betoog wordt een op de historie gebaseerde schets gegeven van de geleidelijke, bijna organische ontwikkeling van de Koekamp door de eeuwen heen; van een particuliere wildbaan naar een met oude bomen beplant natuurpark bevolkt met herten tot vermaak van de wandelaar.

Het is een wandeling door de tijd, van de 16de tot de 21ste eeuw. Ontwikkelingen door de jaren heen als stadsuitbreidingen en grote wegen hebben de integriteit van de Koekamp nauwelijks aangetast. Het ontwerp van Zocher (1837/39) met de waterpartij heeft de rondwandeling voor het publiek zo niet hersteld dan toch mogelijk gemaakt. Helaas is deze rondwandeling door de aanleg van de Utrechtsebaan doorbroken. Omdat de Koekamp momenteel meer als kijkgroen functioneert bestaat bij de gemeente Den Haag het verlangen tot een verbeterde rondwandeling, ook op de Koekamp zelf, waardoor de belevingswaarde in gunstige zin wordt verbeterd. Als men de historie respecteert moet deze aanpassing op zodanige wijze geschieden dat de integriteit en oorspronkelijkheid van de Koekamp met het hertenbestand gegarandeerd blijft.

De Koekamp anno 2016, met schematisch het bouwplan/ groeninrichting op het Koningin Julianaplein

| Zie pagina 16, 'Toevoeging' |

De naamgeving van de Koekamp

De naam van de Koekamp (vroeger Coekamp geheten) is ontleend aan de stierengevechten die daar tot omtrent de vijftiende eeuw plaatsvonden, binnen een houten schutting (zie 'Wandelingen door Den Haag', 1965, J. Schwencke). De hieronder volgende tekst komt uit 'Morgenwandelingen door 's Gravenhage en Omstreken', J. Andriessen 1832. Het is een lezenswaardige omschrijving voor de lezer, al is het in wat gedateerd Nederlands.

N. Die *Koekamp*, zeide moeder mij laatst, ontleent zijnen naam van de *stierengevechten*, welke voormaals aldaar werden gehouden. Dat plein was toen met eene hooge schutting omgeven, waar binnen men de stieren joeg, uit aldaar geplaatste hokken of stallen, om honger te lijden, ten einde hen woedender en wreeder te maken.

W. Deze gevechten, ja, geschieden dan, zoo als vader mij verhaald heeft, gewoonlijk om groote weddenschappen, tusschen den landsheer en zijne voornaamste edelen, of wel tusschen edellieden onderling alleen. Elk der partijen bragt dan aldaar eenen stier, die met elkander moesten vechten; en hij, wiens dier het veld behield en die niet in deszelfs hok weglugte of op de plaats dood bleef, gelijk meestal gebeurde, won de weddenschap, doch moest eenen maaltijd aan den verliezer en deszelfs vrienden geven. Het laatste alhier gegeven stierengevecht moet gehouden zijn in de 15de eeuw, onder de regering van *KAREL den stouten*, hertog van *Bourgondië*, die destijds Graaf van *Holland en Zeeland* en Heer van bijna al de *Nederlanden* was. Men vindt in dezen *Koekamp*, ginds aan het einde, ook ijskelders van Zijne Majesteit den Koning, gelijk er mede dergelijke aan het eind van het *Bosch* gevonden worden.

Noot: Karel de Stoute (1433-1477) was de zoon van Philips de Goede (1396-1467).

Een compacte geschiedenis van het Haagse Bos

Een vooraf:

Het ligt geenszins in het voornemen om de uitvoerige historie over het Haagse Bos genoteerd door tal van auteurs te citeren of becommentariëren. Volstaan wordt met een korte samenvatting met het accent op de Koekamp, met onlosmakelijk daaraan verbonden de herten. Voor de belangrijkste auteurs, zie noot ¹.

Wandkleed Prov. Staten NH

Haagse Bos en Koekamp

Koekamp zowel als Malieveld zijn een onverbreekelijk deel van het Haagse Bos. Het Haagse Bos is door de eeuwen heen geleidelijk ontstaan. Einde vijftiende eeuw vond massale aanplant plaats van bomen in het Haagse bos van vele soorten, waaronder ook eiken. Zij kwamen van nabij zoals uit de Haarlemmerhout, maar ook veel uit Brabant. Omdat de aanvoer van vooral eiken stokte werden al spoedig kwekerijen aangelegd, het Akerland nabij de hofvijver en twee stuks in het Haagse Bos. In de Koekamp werden populieren geplant om onduidelijke redenen. De aanplant geschiedde met de grootste zorg.

Het doel was het verkrijgen van wild ten behoeve van de jacht, en dat is inderdaad gelukt: groot en klein wild, deels uitgezet. Nog in 1593 werden door Prins Maurits (1567-1625) 100 damherten vanuit Engeland in het Haagse Bos (*de wildernisse*) uitgezet. Op oude prenten is te zien dat ook op het Malieveld herten graasden en die volgens de kronieken 'het gras kort hielden'.

Het Malieveld werd van een wandelpark een exercitieveld. De Koekamp is vanaf het begin een zelfstandige eenheid geweest met aanvankelijk als voornaamste doel grasland. Volgens de kronieken is reeds in 1350 de Koekamp met hekken omgeven. Filips de Goede (1433-1467) die omstreeks 1455 langere tijd in Den Haag woonde zou reeds herten in de Koekamp hebben ingebracht.

Reeds omstreeks 1450 had de Koekamp een beschermde status. Speciale maatregelen werden door de overheid getroffen tegen burgers die daar illegaal hun koeien en paarden lieten weiden, waarmee zij het wild verschrikten, of zij stroopten er.

Het Haagse Bos werd aanvankelijk grotendeels afgesloten voor het publiek ter bescherming van de wildstand. Er stonden strenge straffen op overtreding, van geldboetes tot gijzeling, geseling, verbeurdverklaring, amputatie. Dat waren strenge tijden die wij ons nu niet meer kunnen voorstellen. Vanaf omstreeks 1613 werd het bos geleidelijk opengesteld. Omstreeks 1685 wandelde May Stuart, echtgenote van de Prins van Oranje, geregeld over het Malieveld, 'een aangenaam bos bij de entree van Den Haag'.²

Bedreigingen en stormen

Einde zestiende eeuw werden oorlogen gevoerd die het Haagse Bos teisterden, onder andere door rondtrekkende huurbenden. In 1574 vond een Spaanse bezetting plaats, die echter weinig schade heeft aangericht.

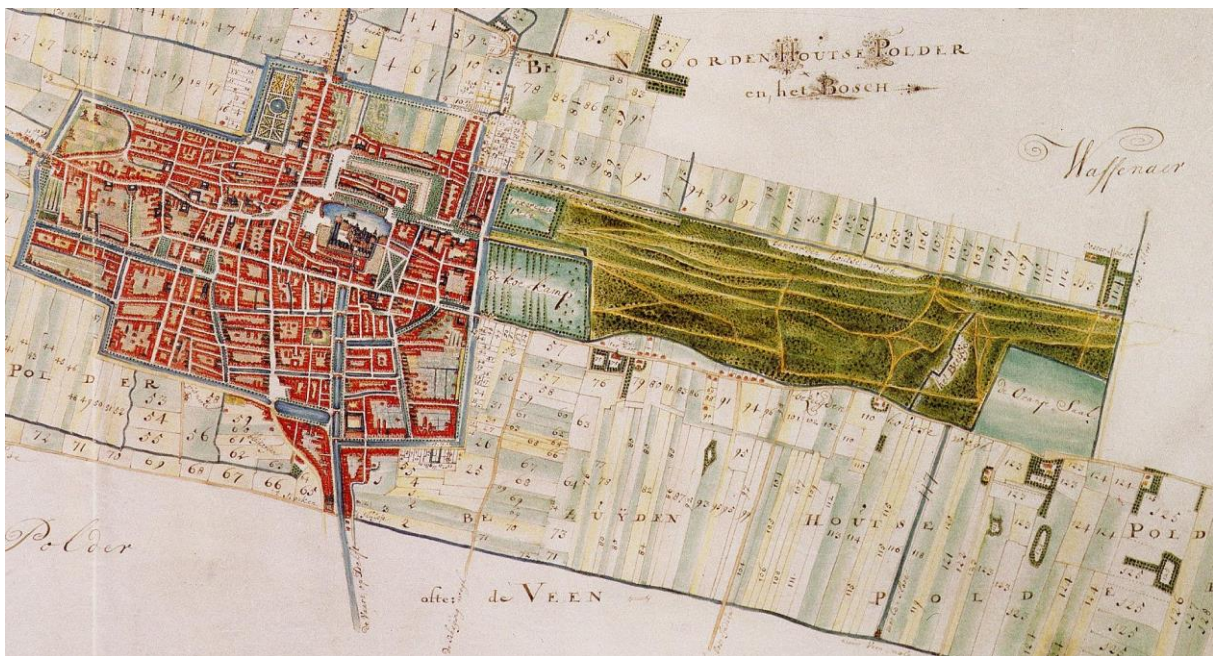
In 1576 werd het bos door algemene vernietiging bedreigd door een bijna failliet van de Staat. De Prins van Oranje en de Staten van Holland wilden de gronden en het houtgewas van het bos verkopen. De Magistraat van Den Haag stuurde als reactie '*verscheidene vertogen en smeekschriften uit namens de gemeente en andere inwoners*'. Daarop volgde uit andere hoek een verzoek tot vrijkoping, waarop door de Prins van Oranje en de Staten op 16 april 1576 werd beloofd '*dat men het bosch tot geene tijde, door wat zaken van nooddwang of wat het zijn moge, zouden verkopen of uitroeien*'. Er moest wel een aanzienlijk bedrag worden betaald, en vrijstelling van schulden. Dit is de alom bekende Acte van Redemptie.

Tijdens de Franse bezetting gaf Napoleon opdracht om het bos in tien delen te verdelen en het bos over een periode van tien jaren te vellen en de grond te verkopen. De revolutie van 1813 heeft dit gelukkig voorkomen.

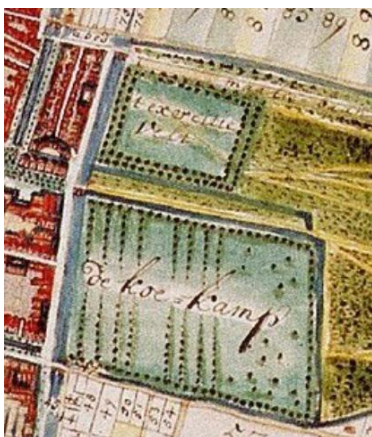
In de kronieken is te lezen dat naast oorlogen ook stormen hebben gewoed die ernstige schade toebrechten. In de vijftiende eeuw liefst vijf stormen, vervolgens in 1576 (300 eiken sneuvelden); 1596; 1836³; 1860; 1881; 1911. Van deze laatste storm zijn veel gegevens bewaard gebleven; ook in de Koekamp sneuvelde toen een eik.

Kaartgegevens

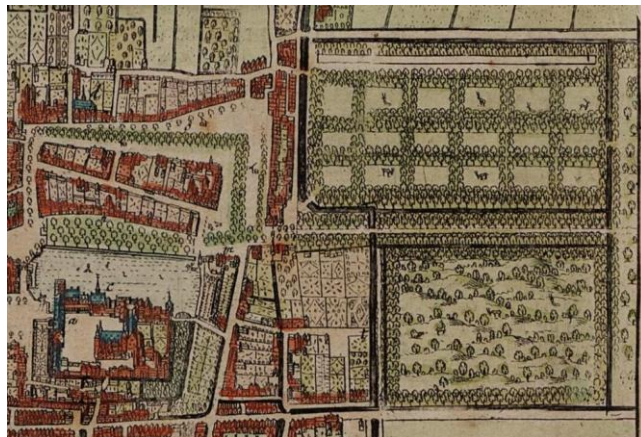
Het Haags gemeentearchief bergt tal van kaarten, door de eeuwen heen. Soms blijken kaarten een kopie te zijn van voorgaande uitgaven. Bij de raadpleging is daarom zorgvuldigheid vereist. Soms lijken de kaarten tegenstrijdig met wat men uit de geschiedschrijving verwacht.

Overzichtskartaal uit 1670 van 's-Gravenhage en het Haagse Bos

Uitvergroting 1670

1632. Herten zowel in Koekamp als op Malieveld

Opvallend is het verschil tussen beide kaartjes in verloop van acht jaar. Het kaartje uit 1632 (bron: Boxhoorn naar Braun en Hogenberg) doet enige vragen rijzen naar de datering, maar het geeft een interessant beeld, vooral het geaccidenteerd terrein van de Koekamp.

Heel bijzonder is de vondst van een schilderij van Adriaen van de Velde (1636-1672). Voorjaar 2016 had het Rijksmuseum Amsterdam een tentoonstelling georganiseerd rond deze schilder. Hierbij hing een schilderij, particulier bezit en in bruikleen afgestaan aan het Museum of Fine Arts in Houston, Texas. Een schilderij van de Koekamp rond 1665.

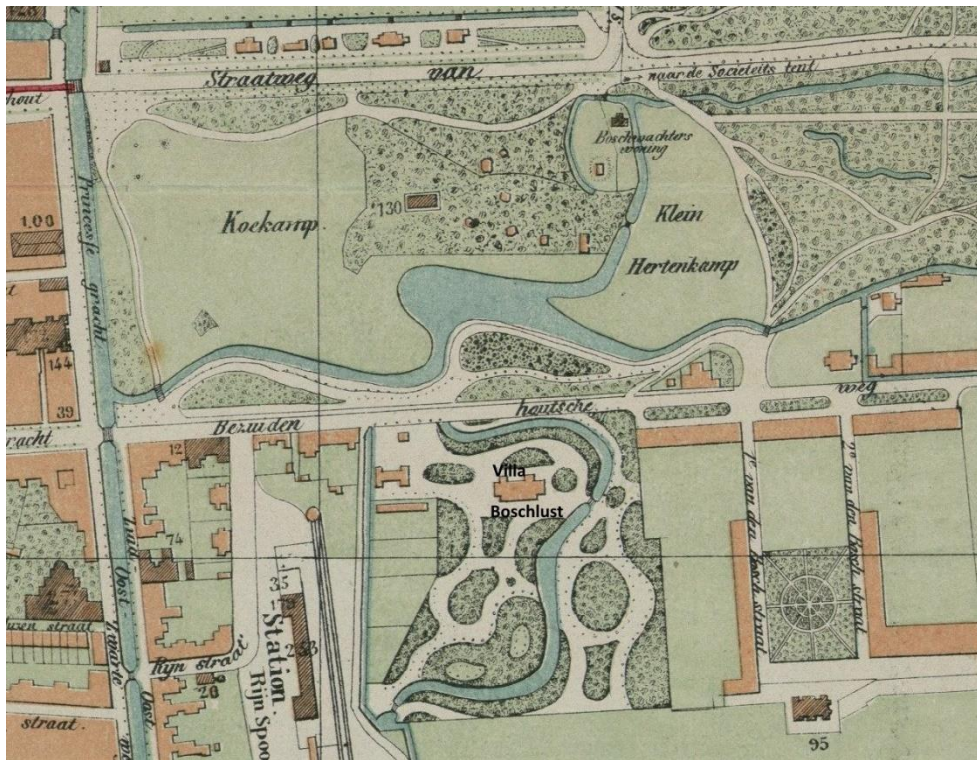

Adriaen van de Velde, circa 1665. Interessant omdat men niet alleen forse (eiken?) bomen ziet, maar ook de herten, een omheining en enkele fraai geklede wandelaars. Van de Velde schilderde ook acht waarheidsgetrouwe strandgezichten van Scheveningen

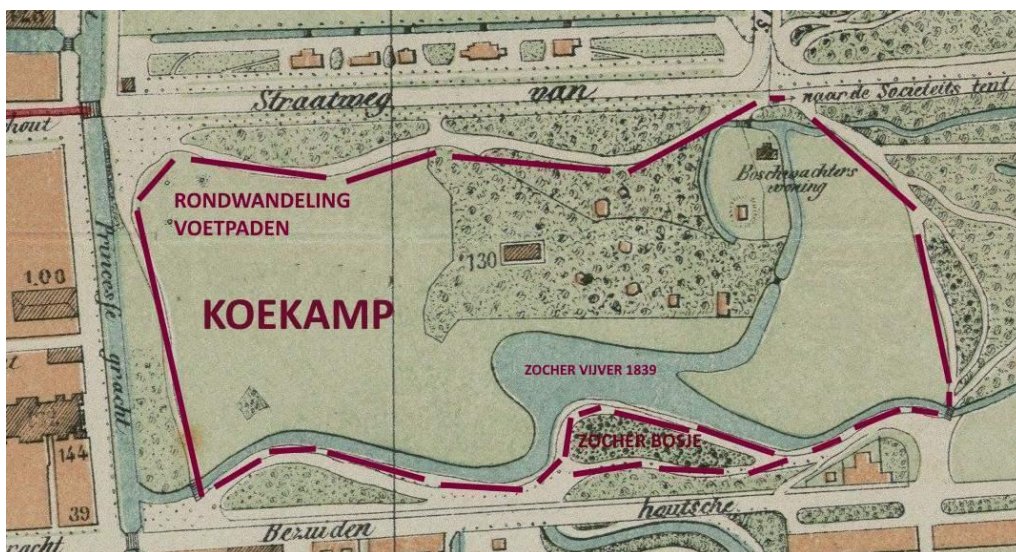

(het schilderij in de oorspronkelijke lijst)

Een metamorfose; toevoeging in de Koekamp van een waterpartij door J.D. Zocher jr. omtrent 1837/39

Behalve de waterpartij, die ook aansluiting geeft op de Prinsessegracht en de waterpartijen in het Haagse Bos zijn ook de boswachterswoning te zien, diverse ijskelders en een kruithuis. Bovendien heeft Zocher een rondwandeling rond de Koekamp tot stand gebracht die nog steeds van groot belang is. Is de Koekamp immers niet vooral kijkgroen voor de wandelaar? Let op de diverse bruggetjes. De villatuin aan de Bezuidenhoutseweg is reeds lang verdwenen; hier ligt nu Babylon.

De oorspronkelijke rondwandeling. Fietsen waren er destijds nog niet.

Kruithuis. Let op de grote bomen

Herten in de Koekamp, 1832

Noot: Stichting in Arcadie heeft in zijn rapport (2015) in hoofdstuk 8 een weergave getekend van de bestaande en verdwenen bebouwing op de Koekamp.

Herten in de Koekamp 1910

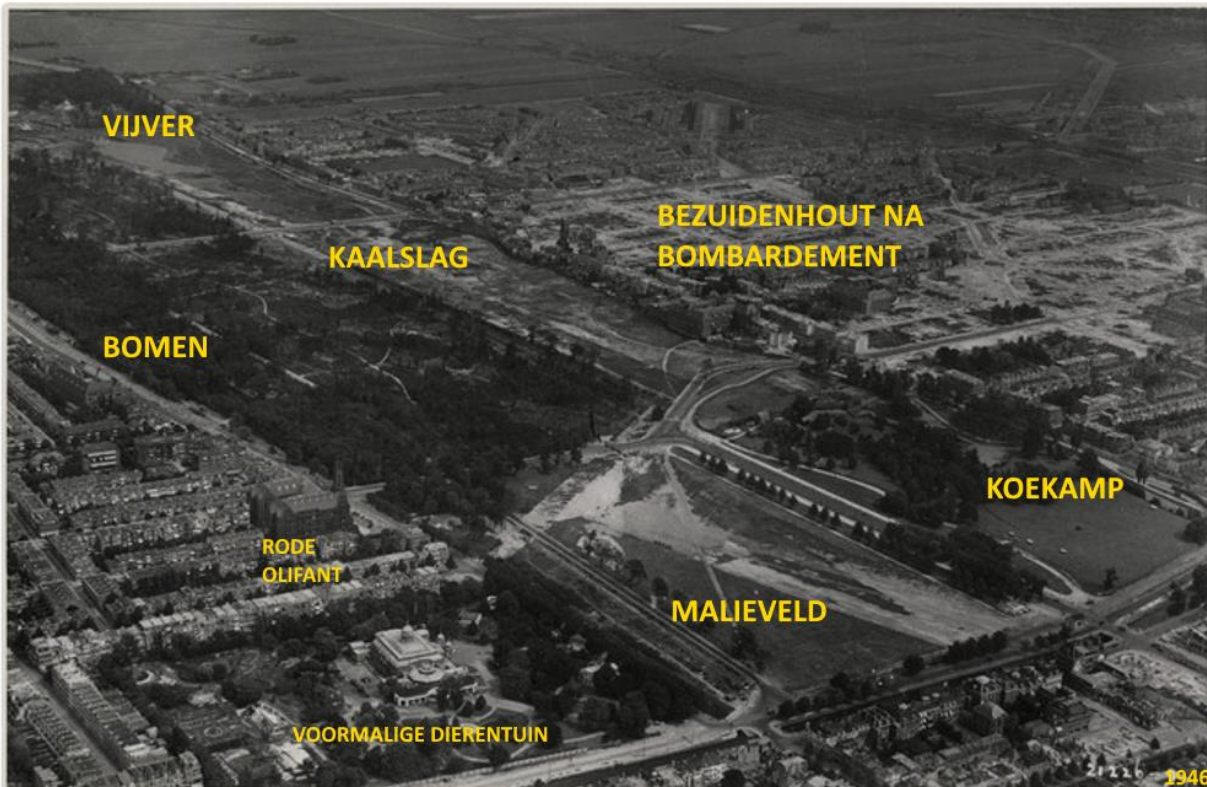
Een sprong in de geschiedenis; de Tweede Wereldoorlog

De Acte van Redemptie ten spijt werd in de Tweede Wereldoorlog massaal gekapt door de bezetter. In het Gemeentearchief is dit uitvoerig te zien aan opgenomen foto's. Op het Malieveld liggen stapels bomen, klaar om te worden afgevoerd. Maar ook de Haagse burgerij heeft hout gekapt. Hoeveel, dat is niet bekend, maar beslist minder dan door de Duitsers. De nood was hoog, de kachel moest branden, en ja wie lette er op in deze barre tijden? Door een wonder, dat nu nog niet is achterhaald, is de Koekamp met zijn oude bomen gespaard gebleven van dit kapgeweld.

In 1946 werden door de KLM foto's gemaakt van het Haagse Bos met Malieveld en Koekamp:

Geheel rechts de hofvijver; in het verlengde links de onbeschadigde Koekamp met daaronder het Malieveld. Links hiervan het Haagse Bos. De kaalkap is goed te zien door het contrast met de Grote Vijver. Aan de kant van de Benoordenhoutseweg – onderzijde foto – is nog geboomte waar te nemen. De hiernavolgende foto is vanuit een hoek genomen waardoor men iets beter/anders het overgebleven bomenbestand kan beoordelen.

Het dwingt bewondering af hoe snel Staatsbosbeheer het Haagse Bos weer heeft opgebouwd, een verhaal apart. Het is een zegen dat de oude bomen zijn gebleven! En de Koekamp: als een rots in de branding van een turbulente geschiedenis!

Herten, van 1450 tot 2016

Voormalige boswachterswoning

Van het verleden naar het heden

De Koekamp circa 1980. Let op de subtiële verschillen met de kaart 2016 hieronder

De Koekamp anno 2016

Op de tekening van 2016 (zie ook pagina 2) is een gracht met water te zien aan de zijde van de Koekamplaan, waarlangs een paadje met een palissade, zodat men de herten goed kan waarnemen. Op het kaartje van 1980 is een bruggetje getekend vlak bij de Bezuidenhoutseweg, met een pad naar een destijds door Staatsbosbeheer gebouwd bezoekerscentrum. Het idee leek goed, maar alras trad vandalisme op en het bezoekerscentrum ging in vlammen op. Het bruggetje werd daarop schielijk verwijderd, de herinnering aan deze trieste gebeurtenis leeft nog voort.

De verbinding met de Prinsessegracht is ook verdwenen. Herstel daarvan is door de komst van de Koningstunnel en de aanleg van het fraaie Koningspark vrijwel onmogelijk en heeft mede daardoor ook geen functie meer.

Door de komst van de Utrechtsebaan is de rondwandeling onderbroken. (Dat moet natuurlijk worden hersteld).

In het hertenkamp bevinden zich momenteel 20 damherten en 20 edelherten. Staatsbosbeheer houdt dit aantal zo goed mogelijk in stand. Er is namelijk een relatie tussen het aantal herten en de hoeveelheid begraasbare grond. Herten moeten zich ook kunnen terugtrekken.

Een korte beschouwing en analyse

Dit artikel beschrijft op compacte wijze de geschiedenis van de Koekamp door de eeuwen heen. Met een groot aantal illustraties wordt de lezer ook visueel een aansprekend beeld gegeven in deze geschiedenis. De Koekamp, in alle tijden verbonden met de herten.

Aanvankelijk waren deze ok bestemd als een '*heerlijk herteboutje*', maar daarna uitsluitend voor het vermaak van de mens.

Hoe kostelijk dat is omschreven leest u in 'Wandelingen 1832':

Het mogen voorzeker ruime en fraaije grasperken genoemd worden, en in die *Koekamp* eene, rondom afgepaalde en met eene gracht omringde, diergaarde, waar althans de herten en reeën des Konings eene goede weide en eenen vrijen loop vinden. Hoe vlug zijn die dieren! zie hoe zij springen en huppelen! — Waarlijk, dit dier is belangrijk, zoowel om deszelfs schoonheid als om deszelfs nut; want het vleesch is eene aangename lekkernij, daar ieder, die hetzelfde ooit geproefd heeft, over de smakelijkheid van een herteboutje roept; daarenboven zijn ook de getakte hoornen, welke zij eenmaal 's jaars afwerpen, om dezelve weder door nieuwe te zien vervangen, van een uitgebreid nut in de geneeskunde. — Van daar misschien, dat men, bij vele apothekers en drogisten, een hertshoorn, of wel een geheel hert boven de deur ziet.

Het lijdt geen twijfel, de Koekamp met de daarin vertoevende herten zijn van historische en culturele waarde. Mede daarom werd op 22 mei 2003 door de Rijksdienst Monumentenzorg (thans RCE) besloten om het Haagse Bos tot 'Beschermd stadsgezicht' te verklaren. In poëtische bewoordingen werd in het besluit over het historisch karakter van de Koekamp geschreven: '*de idyllische landelijke sfeer met herten te midden van de betrekkelijk nuchtere stadsomgeving is mede te danken aan de aanleg in romantische stijl die de illusie van landelijke weidsheid oproept*'. Waarvan akte.

Boswachterswoning Koekamp

Alsof het zo moest zijn, medio 2016 werd door RCE een rijk geïllustreerde brochure uitgegeven over historische hertenkampen in Nederland, waaronder de Koekamp, en waarin het belang wordt onderstreept tot behoud van hertenkampen. Auteur Ben Kooij.⁴

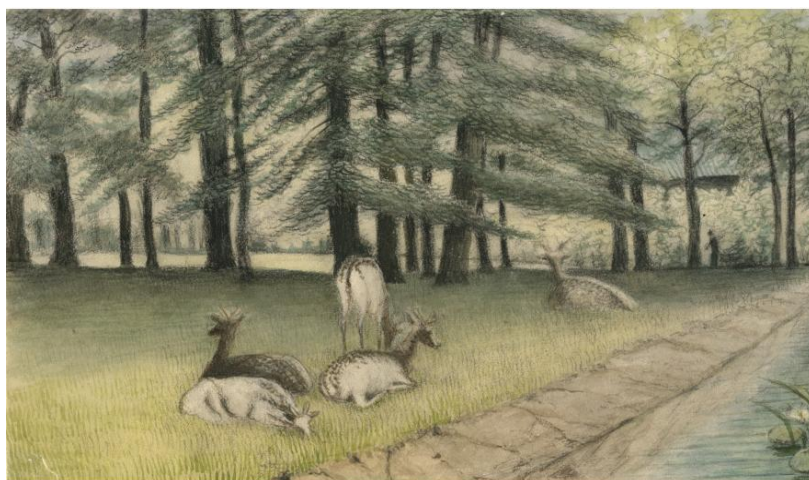
Historische hertenkampen

Hertenkampen vormen waardevolle stukken historisch groen, waar veel bezoekers een aangename tijd doorbrengen. Ze worden echter steeds vaker door bezuinigingen in hun voortbestaan bedreigd. Deze brochure gaat over de achtergronden van hertenkampen. Deze kennis kan helpen bij waardering, behoud en herstel.

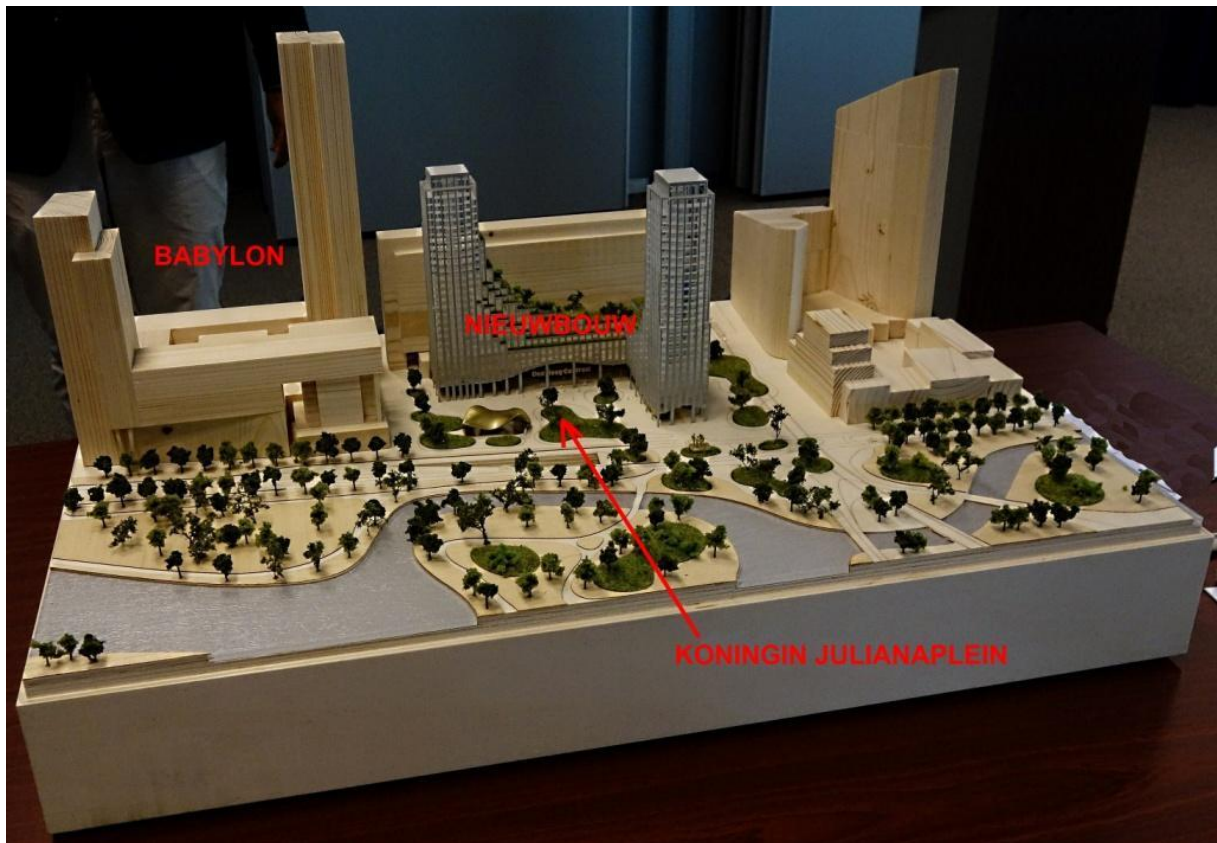
Litho uit 1850 van de hertenkamp in het Haagse Bos

Koekamp 1850, het oudste hertenkamp van Nederland. Uit de brochure

Een idyllisch plaatje dat rust uitstraalt.

Van het verleden naar de toekomst

Maquette van een voorgenomen L-vormig gebouw op het Koningin Julianaplein

Dit bouwwerk gaat er komen. In een brief van de wethouder van Den Haag van 10 november 2015 (DSO/2015.1040 – RIS 288341) wordt uitvoerig uit de doeken gedaan dat het Koningin Julianaplein een geheel nieuwe, uitnodigende ingang krijgt naar het station met bovengronds groenvoorzieningen en benedengronds een fietsenstalling.

Maar bovendien staat in de brief dat het plein een verbinding gaat krijgen met de Koekamp. Dit is als volgt geformuleerd:

Samenhang met andere projecten, afbakening projectgebied

De herinrichting van de Koekamp hangt uiteraard samen met het ontwerp voor het KJ-plein: waar verlaten de mensen het station, hoe zijn de zichtlijnen naar de Koekamp. Maar met name de inrichting van het gedeelte van de Bezuidenhoutseweg tussen KJ-plein en Koekamp (de oversteek) moet in de opgave meegenomen worden om vorm te kunnen geven aan de stromen van voetgangers en fietsers richting Koekamp, Haagse Bos en richting centrum.

Het projectgebied ligt tussen Koekamplaan, Utrechtse baan, KJ-plein en Koningstunnelpark.

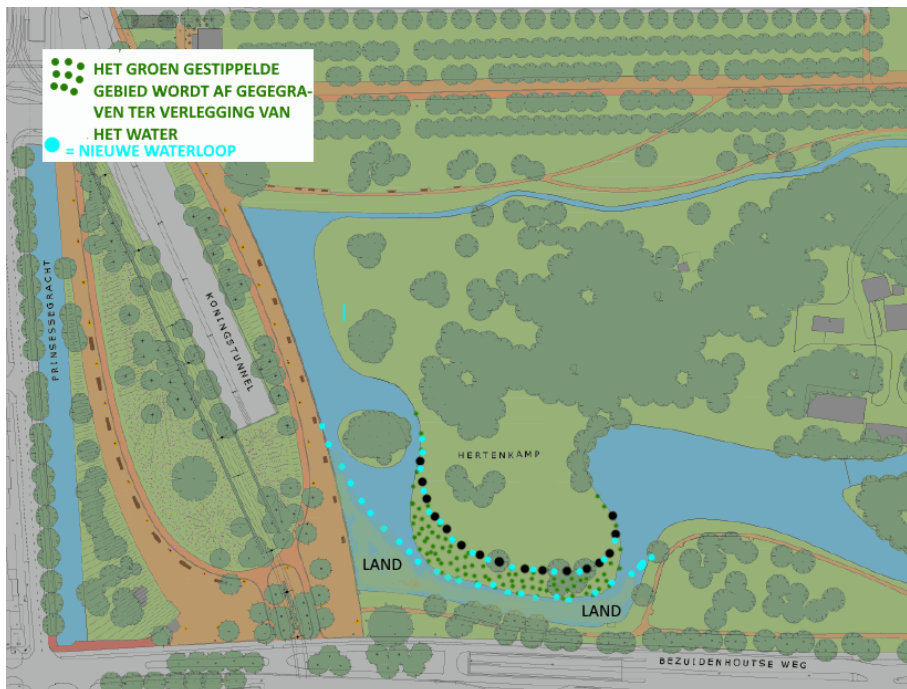
Het woord ‘herinrichten’ van de Koekamp betekent: ‘opnieuw inrichten’, of ‘veranderen zonder met historische vormen of historische perioden rekening te houden’.

Dat is wat zwaar geformuleerd. Er zijn beslist mogelijkheden tot een aansluiting op het Koningin Julianaplein en een verbeterde wandeling inclusief een rondwandeling.

Voorwaarden daarvoor zijn primair respect voor de historie; respect voor het ontwerp van Zocher; respect voor de beheergroep van Staatsbosbeheer, en geen verstoring van de herten en met behoud van voldoende begrazingsoppervlak voor de dieren.

Ontwikkelingen van 2015 tot 2019

De gemeente ontwikkelde een nieuw plan waarbij het fietspad niet meer langs de Bezuidenhoutseweg loopt maar door het groen tussen de Zochervijver en de Bezuidenhoutseweg. Omdat op het smalle stuk niet voldoende ruimte was voor een fietspad en een voetpad samen wilde de gemeente ruimte maken door verlegging van het water:

Afgraving en verlegging van het historische **Zocher-ontwerp**

Burgers van Den Haag (groenverenigingen, omwonenden, Fietsersbond) protesteerden massaal. Afgraven Koekamp en aantasting Zocher-aanleg werden niet geaccepteerd. Als uiterste alternatief werd onderstaand voorstel in kaart gebracht waarmee geen kostbare afgraving nodig is, besparing van bomen, en respect voor de historie van de Koekamp en Zocher.

Noot:

Het aangedragen alternatief behelst een stukje verlegging (50 meter) van het nieuwe fietspad langs de Bezuidenhoutseweg – waar het altijd heeft gelegen – waardoor afgraving niet nodig is. Een voorstel verbluffend van eenvoud. Op 14 februari 2019 werd dit alternatief door de gemeenteraad helaas niet aanvaard. Als gebruikelijk wordt gestemd volgens de partijlijnen van de coalitie, en niet op persoonlijke titel; betreuenswaardig.

Detail vorige kaart

Slotbeschouwing

Op bondige wijze beschrijft dit artikel de roerige geschiedenis van het Haagse Bos met de Koekamp en het Malieveld, met uitdrukkelijk het accent op de Koekamp met de herten. In al die eeuwen was de Koekamp een constante, als door een wonder in bescherming genomen, met daarin vele generaties herten. Misschien was wel de grootste ingreep op de Koekamp de aanleg van de waterpartij door Zocher. Toegegeven, het is een verrijking, niet alleen voor de wandelaar maar ook voor de natuur, met een ontwikkeling van uitbundige flora en fauna. Zelden zal er een stad te vinden zijn waar de landelijkheid zo nabij het stadscentrum ligt. De historische waarde ervan is groot, dat is in dit artikel uitgebreid aangetoond.

Het integraal behoud van de historische Koekamp is een belangrijke opdracht voor ons als erfgenamen.

De gemeente Den Haag laadde een grote verantwoordelijkheid op zich op 14 februari 2019 door de integriteit van de Koekamp te schenden door die afgraving. En dat voor een fietspad, waar een alternatief voorhanden was. Staatsbosbeheer, de rentmeester van dit gebied, gaf akkoord voor deze afgraving.

Ach, er is nog tijd dat de gemeente op haar schreden terugkeert en het alternatief omarmt. 'Wie groen denkt, die groen handelt. Wie historisch denkt, die historisch handelt'.

Laten we hopen dat hoe dan ook grote zorgvuldigheid wordt betracht met het beheer en behoud van de resterende Koekamp, en dat de herten er mogen blijven.

Noten

¹ Het is moeilijk om prioriteiten toe te kennen, maar J.Kuyper (1897) is zeer de moeite waard (Haags Gemeentearchief/Die Haghe). Andere veel aangehaalde auteurs zijn G.B. Emants (1863), en G.G. Calkoen (1910). Het zijn misschien wel de belangrijkste bronnen. Dan is er de Haagse chroniqueur Johan Schwencke (1965) ; S.J. Geerts-Ronner (1941) met een AVN – uitgave. En, niet het minst, de Haagse Karin Anema (1999; 2000) met haar twee boeken die alom bekend zijn. Anema is ook uitvoerig te vinden op internet met ‘De geschiedenis van het Haagse Bos ‘. Kees Stal schreef in 1998 ‘Den Haag in kaart gebracht’.

Tevens is het vermelden waard een historisch onderzoek uit 2015, met een aanvulling in 2016, uitgevoerd in opdracht van de gemeente Den Haag door Stichting in Arcadië, Amersfoort.

Tenslotte de beeldbank van het Haags Gemeentearchief met veel kaarten; prenten; foto’s.

² L.Panhuysen, *Oranje tegen de Zonnekoning*, Atlas Contact 2016

³ Prins Willem, de latere koning Willem III wandelde door het bos samen met zijn broer Alexander toen de laatste werd gewond door een neervallende boom. Zij hadden uit voorzorg hun rijtuig laten staan.

⁴ Dezelfde auteur schreef in het Historisch Geografisch Tijdschrift, 32ste jaargang 2014 een doorwrocht artikel : ‘Een onderdeel van het aards paradijs; een verkenning van de ontwikkeling van hertenkampen’. Daarin wordt onder andere (p.95) verteld dat J.D.Zocher (1791-1870) in 1828 een hertenkamp realiseerde in de Haarlemmerhout, waarbij uit het Haagse Bos 18 dam-en edelherten werden overgeplaatst.

Koekamp met zwarte dennen

Vreugd en Rust (Wassenaar), aanleg J.D. Zocher j